

'N KRITIESE BESKOUIING VAN DEIST SE "N ABC VAN BYBELUITLEG"

Prof. F. N. Lion-Cachet

Die uitlegkunde dateer al vanaf die eerste woorde wat die mens gesê het naamlik: sy sal mannin genoem word. Hy, of die skrywer moes dit dadelik verklaar: want sy is uit die man geneem. As ons dié verklaring wou tipeer sou ons kon sê dit is 'n pragtige voorbeeld van rabbynse uitleg (midrasj) want 'isjsja (met wortel: 'enoosj) en 'isj (met wortel : 'usj of 'isj) het taalkundig niks met mekaar te doen nie. Maar afgesien van die vraag of Adam Hebreeus gepraat het, is daar tog 'n ooreenkoms tussen man en vrou soos, daar 'n (klank) ooreenkoms is tussen 'isj en isjsja.

Elke tyd lewer sy eie verklaarders met eie metodes. So ook ons tyd. Ek dink aan Richter, W (1971, *Exegese als Literaturwissenschaft, Entwurf einer Alttestamentlichen Literaturtheorie und Methodologie*. Göttingen), Fohrer, G. e.a. (1973, *Exegese des Alten Testaments, Einführung in die Methodik*. Heidelberg: Quelle & Meyer), Verhoef, P. A. (1973, *Methodiek van die eksegeese*. Kaapstad, Pretoria), Helberg, J. L. (1982, *Hoe verklaar en preek ons die Ou Testament*) en dan het ons Deist, F. E. en Burden J. J. (1980, *'n ABC van Bybeluitleg*, Pretoria: Van Schaik).

Sal Deist en Burden ons leer om die Skrif te verklaar en te verstaan? Om 'n geheeloorsig te kry konsentreer ek op Deist want sy standpunt kan aanvullend bestudeer word, uit o.a. *Die God van Jona* (1981), *The problem of history in the Old Testament Theology* (1982 P.) *Die Bybel leef* (1982 B) en *Sê God so?* (1982 S). Deist en Burden wil nie 'n resep ('n stap vir stap) metode aanbied nie maar wil meer die vereistes vir teksuitleg stel, met besondere aandag aan die historiese metodes (1980 : viii). Dit moet vir die beginner bevatlik wees met die bedoeling dat 'n opvolg uitgawe die klem op nuwe eksegetiese eksperimente sal laat val.

Die probleemstelling

Deist stel dat eksegeese voortbou op die aanvanklike Bybellesing deurdat wat verstaan word en in eie woorde weergegee kan word gemotiveer en ten opsigte van ander interpretasies verantwoord moet word (1980 : 1-3). Hermeneutiek word losweg omskrywe as die kuns om te verstaan. "Insigte uit verskillende vakgebiede soos die geskiedwetenskap, wysbegeerte, sosiologie en die skone kunste word hier gepaar in 'n poging om agter te kom wat gebeur wanneer 'n mens sê dat jy iets verstaan'" (1980 : 113). Hy wil egter nie volle aandag gee aan die verstaanproses via die historiese hermeneutiek nie. Dit gaan dus primêr om eksegeese (1980 : 113). Daar is inderdaad 'n onderskeiding maar ook 'n verband. Minder populêr sou ons kon sê dat eksegeese in engere sin:

"Die verstaanproses waarbinne vasgestel word wat die skrywer oorspronklik vir sy lesers gesê het en wou sê" terwyl hermeneuse: "Die opvolgaksie van engere eksegeese is, waartydens die oorspronklike bedoeling van die teks op die konkrete werklikheid

van vandag oorgebring word. Hermeuse vra dus wat sê die Here deur Sy geskrewe Woord vandag vir ons in ons stuiasie?" (Van Wyk, 1982 : 149).

Die probleem ontstaan nou rondom die evaluering van die verskillende interpretasies of wyses van verstaan. Deist wil kriteria stel waaraan die verklarings gemeet behoort te word (1980 : 3). Hy (hulle) wil dus rigtingwysers, maatstawwe gee.

Deist beklemtoon die noodsaaklikheid om rigtingwysers te hê om verklarings (ook t.o.v. die hermeneutiek) te beoordeel want dit word veral duidelik as gelet word op die Skrifbewyse (wat op beaalde verklarings rus) wat verskillende kerke en politici aanhaal om bv. hulle oplossings te onderskrywe. So beroep die pro-apartheid- en pro-integrasie-leiers hulle almal op die Skrif. In Sê God so? skrywe hy: "Die voortdurende beroep op die Ou Testament om politieke vooroordele en strukture in Suid-Afrika te regverdig, is nie net onsinnig nie, maar ook orteologies" (1982 S : 11, 12). Elke politieke of enige ekonomiese stelsel kan en word Bybels geregverdig. "Dit is waar die hele proses huiwer tussen snaaksigheid en blastamië (1982 S : 18).

Ons word weer almal gedwing om te gaan lees wat daar staan. 'n Mens kan verkeerd verstaan, veral as Marthinus Nijhof roep: "Leest", en staat niet wat er staat" (cf. Labuschagne, 1977 : 63).

Die voorwaardes van goeie verstaan

Deist het die gawe om op 'n eenvoudige manier met toepaslike voorbeelde ingewikkelde probleme duidelik te maak. Dit is egter moeilik om opsommend saam te vat al gee hy self skematiese samevattinge. Ek hoop dat die volgende ten volle reg laat geskied aan Deist se stellings.

Dit gaan in die kriteriastelling om die teks, die uitlegger, die hoorders en die spreker (1980 : 50). By elk van die genoemde aspekte is daar wisselende elemente:

1. Die teks (en die uitlegging daarvan) vereis
 - 1.1 Kennis van die soort teks (genre) met voorbeelde:

Die verskil tussen 'n grap en 'n fabel (1980 : 6,7). Hy dink elders aan volksverhale (sages) in Genesis, preekbundels soos by die profete, historiese romans soos in Ester, nouvelles soos die Josefverhaal (1981 J : 1). In 'n populêre werk soos ABC word nie op die probleme ingegaan om die tekssoort vas te stel nie. In 'n ander voordrag het hy bv. wel deeglik ingegaan op die vasstelling van die "historisiteit" (cf. 1982 P).
 - 1.2 Agtergrondkennis (veronderstelde-, implisiete- en eksplisiete gegewens). Die agtergrond kan weer literêre, geografiese politiese, godsdienstige, kulturele en ekonomiese betrekkinge hê (1980 : 14).
 - 1.3 Taalvaardigheid word vereis: o.a. kennis van idiomatiese uitdrukkinge/stylfigure (die letterlike, die sarkastiese, die metaforiese); bepaling van die teksuele verband wat ook sinsverband insluit; kennis van woordbetekenisse (en onderskeiding tussen woorde met dieselfde klankooreenkoms maar met ander betekenis-moontlikhede).

1.4 Kennis van die literêre kodes.

- Sekere verhale beweeg tussen realisme en fantasie. ('n Verhaal kan bv. noue ooreenkoms hê met die lewe soos ons dit elke dag ervaar. Dit is dan realisties. 'n Ander verhaal kan sterk ooreenkomste met die werklike "lewe" vertoon, maar die werklikheid eensydig voorstel. Word die "mooikant" beklemtoon is dit romanties. Die "lelike" word in die satiriese beklemtoon. 'n Verhaal kan ook die "werklike" lewe ignoreer en sy eie wêreld skep waarin allerlei dinge wat normaalweg buite ons ervaringswêreld lê, moontlik word. Dit is dan fantasie (1980 : 23).
- Karaktertekeninge moet onderskei word. ("Soms kan die karaktertekeninge van 'n verhaal sekere tipes mense voorstel. In dié verband kan 'n mens dink aan die manier waarop Kain en Abel aan die leser voorgehou word (Gen. 4 : 2-5), of Jakob en Esau (Gen. 25 : 25-28)" "Adam en Eva is bv. sulke "plat" karakters. Maar al is Adam (dit is mens) feitlik 'n anonieme karakter, word hy gebruik om 'n bepaalde "filosofiese" of "wêreldbeskoulike" siening te verteenwoordig. In so 'n geval is die geskrif "allegories, dit wil sê nie die verhaal self, die karakters of die gebeure staan in die sentrum nie" (1980 : 25).
- Karakter en stemmingsbewegings van die karakter. Hier is van ironie, die komiese, die tragiese en die patetiese sprake.
- Ordening van materiaal (met vertragende of versnellende elemente).
- Die gesigspunt vanwaar die teks geskrywe is. In die boek Konings word alles gemeet aan wat reg of verkeerd is in die oë van die Here (1980 : 29).

Uit bogenoemde is dit duidelik dat Deist self 'n literêre gesigs- en uitgangspunt het. "Romanties" en "satiries" het normaalweg te doen met 'n verdigte of onwerklike benadering.

2. Die konteks van die uitlegger, hoorder en spreker. Met konteks word die wyer lewensverband bedoel. " 'n Tekswoord deur 'n mens voortgebring, funksioneer in 'n menslike gemeenskap en word deur mense gehoor of gelees of verstaan" (1980 : 31). Ons sou kon sê dat die uitlegger, hoorder en spreker bewus of onbewus ingebed is en 'n bepaalde historiese, religieuse, sosiale, politiese, ens. omstandighede.

2.1 Die konteks van die uitlegger

Deist verwag 'n verskil van uitlegging van uitlegger A (wat onder bepaalde professore aan Stellenbosch gestuur het, 'n lid is van die N.G. Kerk, vroeër deel was van die Nederlandse Geref. Kerk tradisie, wat op sy beurt van die Calvinistiese hervormingstradisie stam) en uitlegger B (student van die Lutherse Seminarium te Mapumulo, ens.). Die uitleggers is onbewus vasgevang in bepaalde kerklike tradisies. Elk het weer 'n eie sosiologiese- ekonomiese agtergrond met bepaalde politieke en sedelike-morele oortuigings, ens. (1980 : 39). So het uitleggers brille op wat 'n bepaalde kleur het (1980 : 34 -).

2.2 Die konteks van die hoorder.

Die aanvanklike hoorders verskil in hulle denkwêreld, kultuur, maatskaplik-ekonomiese omstandighede, ens. totaal van ons. (Die universele gehoor, Godsvolk in die algemeen, kom nie in sy gesigsveld nie). " 'n Mens is geneig om aan die Bybelse figure te dink as onkreukbare, netjiese, opgevoede en welgeleerde mense . . . Hulle eievaardige kleredrag sou ewe-eens opval . . . 'n Gebrek aan 'n daaglikse bad en deodorante sou ook gou merkbaar wees. Hulle godsdienstige gebruike sou jou teen die bors stuit want "hulle sou 'n bok slag en sy bloed oral loop en sprinkel terwyl hulle aanhoudend prewel" (1980 : 40-43).

2.3 Die konteks van die spreker.

'n Spreker het normaalweg iets om te sê, het 'n boodskap en wil kommunikeer (1980 : 45). Hy het 'n bepaalde gehoor en is op 'n bepaalde manier teenoor hulle ingestel. Dit kan positief of negatief wees. Hy staan ook in 'n bepaalde posisie teenoor sy gehoor: bv. of hy hulle onderwyser of leraar is. Hy nader hulle met 'n bepaalde doel: Om te verstrek, te vertroos of te vermaan.

Na hierdie kort oorsig lyk alles miskien meer ineengestremel en ingewikkeld. Deist slaag wel om 'n mens onder die indruk te bring dat as 'n mens al hierdie elemente in die kontekste van uitlegger, hoorder en spreker in ag moet neem Skrifverklaring moeilik is om te verklaar omdat almal so subjektief aan omstandighede onderworpe is. As hy later verklarings wil beoordeel maak hy dit gelukkig eenvoudiger deur veral drie maatstawwe aan te lê: die verwysingsraamwerk van die teks (literêre vorm, kulturele agtergrond, godsdienstige agtergrond); taalvaardigheid van die eksegeet en konteks (van die gehoor en die spreker) (1980 : 99).

Opmerkings

Deist maak inderdaad die oë oop vir die literêre waarde van die teks en die belang van die konteks. Daar is 'n geweldige afstand tussen die mens wat gespreek het met sy gehoor en die uitlegger. Die onbewuste subjektiewe tydsgebondenheid sal oorbrug moet word, alvorens die teks goed verstaan kan word.

Daar is egter 'n uiters belangrike vraag:

Hoe sal dit waar word wat Christus gesê het "Die Gees van die waarheid hulle in alle waarheid sal lei" (Joh. 16 : 13). Het dit met eksegeese en hermeneuse te doen? Dit bring ons by die belangrikste vereiste wat Deist stilweg verby laat gaan het. Hy (hulle) noem sy (hulle) boek ABC van Bybeluitleg en dit sou redelik wees om te verwag dat hy (hulle) die Spreker (die HERE) sou erken het. Dit is tog immers nie die ABC van bybel (of boek) uitleg nie maar van die uitleg van die Boek. Ons wil immers verstaan wat God wil sê of gaan dit in die Skrif net om wat die mense van God gesê het.?

'n Suiwer kennis van wie God en wat die Bybel is, is dus die belangrikste vereiste.

Let daarom op die volgende:

1. Kennis van God (dié Spreker) is noodsaaklik. Ons bely onder

andere van God dat Hy 'n enige en eenvoudige geestelike wese is wat ewig, onbegryplik, onsielik onveranderlik, almagtig en volkome wys is (N.G.B. art. 1). Die woorde spreek van die totaal andersheid van God, sy heiligheid wat moeilik te omskrywe is. Hy is nie tydsgebonde nie maar bo die tyd verhewe. Jesus is gister en vandag en tot in ewigheid dieselfde (Hebr. 13 : 8). Gods raadsplan en sy wil is onveranderlik. By Hom is daar 'n objektiewe vastigheid. Omdat God self altyd, onveranderlik, alwetend en almagtig is daarom kan byvoorbeeld die uitverkiesing wat sy daad is, nie ongedaan, oorgedoen of verander, of beroep, of afgebreek word nie (D.L. art. 11). Teenoor die altyd subjektiewe en veranderlike menslike lewe is daar by God vastigheid. So sluit God byvoorbeeld in Sy verhouding tot sy volk nie verskillende verbonde nie. Daar is maar een verbond en een verbondslyn alhoewel die administrasie van die verbond in die loop van die geskiedenis verander het. Anders gesê: Die liefdesverhouding van God soos dit in die verbond gestalte gekry het, het in die loop van die tyd ander uitwendige vorme en klemtone ontvang maar daar is van alle ewigheid net *een* verhouding in Jesus Christus. Daar is 'n kontinuïteit wat vir ons normatief is (cf. Lion-Cachet, 1977 : 340 e.v.)

Deïst twyfel geen enkele oomblik aan God nie. Hy stel onomwonde dat God Homself in die geskiedenis openbaar het en Homself nog openbaar. "If not, the whole character of Christianity would be fundamentally altered" (1982 p : 28). Die belydenis aangaande God bring ons so noodwendig tot die middele waardeur Hy hom openbaar het.

2. Gods openbaring en die Skrif.

God die Heilige Gees het heilige mense gedrywe om van God te spreek (2 Pt. 1 : 21). Die Skrif is dus die optekening van Gods openbaring. In die optekening is mense gebruik maar dit sou fout wees om hulle as dié spreker te sien. Hulle was so onder die heerskappy van die Heilige Gees sodat hulle niks van hulleself voortgebring het nie (Floor, 1970 : 5). Schulze merk op: "Dit is nie net nodig om weer te onderstreep dat die inspirasie van die Gees nie net om die inhoud gaan nie maar ook om die betroubare weergawe van die inhoud. Hiertoë het die Gees die Bybelse getuies selfs in hulle woordkeuse geleï" (1980 : 32). In die sin is die Skrif God se Woord. 'n Altyd nuwe boek in 'n ou wêreld (Coetzee, 1979 : 15).

Dit lyk of ons nou 'n ver draai in die dogmatiek gaan maak het. Dogmas is egter nie dooie sandsakke wat 'n mens voor 'n brekende damwal gooi nie. Dit is die eksegeese/verklaring van die kerk wat biddend in die Heilige Gees gestalte gekry het. Dit bly ook altyd lewend want dit kan en word deur elke geslag aan die Woord getoets en as die waarhede foutief is, moet dit onmiddellik verander word. (Teen Deïst wat beweer dat in die tyd van die opstelling van die Heidelbergse kategismus, die Bybel veel van sy lewenskrag en frisheid verloor het — 1982 B : 286).

In *Sê God so?* (1982 S : 4) merk hy op dat sommige sê: "Dis (die Bybel — F.N.L.C) onfeilbaar, dis geïnspireerd, dis genoegsaam, dis die enigste lewensnorm want — en dit is die uitklophou — dit is God se Woord. En juis op die punt (die beroepe van teenstrydiges

op die Skrif — F.N.L.C) word dit lasterlik, want God word in 'n veelgodendom omgeskep". Wat is die Bybel dan vir Deist? Hy antwoord: "Die Bybel is 'n bundel geskryfte wat in die tyd ontstaan het, maar ook in die geloof in die bestuur van God. Die Bybel het tussen mense, deur mense ontstaan . . . Hulle was nie 'heiliges' in die sin van wêreldvreemde mense nie . . . hulle het geglo dat God daar is, dat God met die wêreld onderweg is, dat God van die wat in Hom glo bepaalde dinge vermag. Die produk van hulle gelowige denke en daede staan vir ons opgeteken in die Bybel, wat wonderbaarlik deur die millennia heen vir ons bewaar gebly het" (1982 S 47). Die Bybel is brokstukke van menslike getuienis. Nie teologieë nie "ons het dus hier te make met 'n baie fragmentariese bundel getuienis van mense wat in hulle omstandighede gesoek het na die waarheid omtrent hulle lewe en omtrent God" (1982 S : 48). Maar verder: "Die Bybel bied geen 'stelsel' nie. Die Bybel is geen filosofie nie. Die Bybel getuig van die Christelike geloof. Roep om daede, en lewensverwysing van lewenshouding. Die Bybel is 'n getuienisboek waarin die geloofsoortuigings en geloofsuitinge van meer as duisend jaar opgeteken is, duisend jaar waarin alles nie maar alles konstant en stabiel gebly het nie, maar sienings van en oor God verander het, waarin mense nader aan die lig beweeg het" (1982 S : 23). As op hierdie trant verder geredeneer word, maak die getuienisse van mense wat hulle "sienings van en oor God verander het" dan nie van God 'n veelgodendom nie? Hy gaan verder: "Wie strukture wil verander op grond van die Bybel maak van die Bybel 'n papierous wat met finale 'uitspraak' voor 'n dag kom" (1982 S : 28).

Beskou Deist dan nog die Bybel as die Woord van God? Ja, dit doen hy wel, maar laat let op die hoe: "Wie met God wil kontak maak en wie 'n woord van God verlang sal hom nie tot 'n boek kan wend nie, maar na God self moet gaan. Dis dan dat hierdie ou Boek vir jou sal oopgaan en nuwe skatte tevoorskyn sal bring. Dit is wat gebeur as ons in ons kommer 'n Psalm van Dawid lees en vertrous word. Dit is nie Dawid wat ons troos nie. Daarvoor was hy te veel 'n mens. Dis God wat ons deur die belydenisse van Dawid troos. Daarom sê ons die Bybel is God se Woord" (1982 S : 52). Luister ook verder: "Daarom sê ons dat die Bybel is God se Woord. God kom deur hierdie lewende boek aan die Woord en bring hoop, verlossing en lewe" (1982 B : 293). Ons kan dus in die Bybel van God verneem ('n soort Barthianisme?).

Die mens word dus deur die getuienisse van mense, waarvan die aard nie omskrywe word nie (miskien wel elders) tot God gebring. Die Bybel het selfs nie die vaste Woord van God nie "Die Bybel is net 'n rigtingwyser. Die Bybel stuur jou terug om jou huiswerk te gaan doen en heeltemal tereg" (1982 S : 52). Of hierdie uitsprake ooreenkom met ons belydenisskrifte (N. G.B. art. 3 en 5) is vir my 'n probleem.

3. Skrifuitlegging en die Heilige Gees

Moet ons nog bid vir die leiding van die Heilige Gees? Deist verwys na Calvyn: "Calvyn het gesê dat daardie boeke sal swyg totdat die Gees van God hulle oopmaak. En so is dit" (1982 S : 51). Hy sê verder "Skrifberoep soek die gemeenskap van die heiliges op in die

teenwoordigheid van die Heilige Gees" (1982 S : 54). Hy laat egter die indruk dat die Heilige Gees nie volkome in die Bybel spreek nie. "As ek myself aan Christus oorgegee het, as die Heilige Gees in my werk, watter uitdrukking ons ook al wil gebruik om aan te dui dat ons volkome aan God behoort — is ek in God se nabyheid en werk God in my gewete. Die besluit wat daar geneem moet word is my verantwoordelikheid. Ek sal by wyse van spreke, nie eendag voor God kan staan nie, en sê nie, Here, maar ek het die Bybel verkeerd verstaan op die punt. Wat ek doen is my verantwoordelikheid. Myne alleen. En watter besluit ek ook al neem moet ek met my gewete voor God kan verantwoord, want sy wet is nie ver van my af nie, maar in my hart en in my mond" (1982 S : 53). Die Heilige Gees spreek egter nie meer op 'n ander wyse as deur en soos die Skrif nie. "Nêrens in die werk van Calvyn word gesuggereer dat die Gees regs-streeks in die bewussyn van die mens 'n aparte inhoud openbaar nie". (Schulze, 1980 : 36).

Samevattend: In die kriteria vir goeie eksegetiese van die Heilige Gees ontbreek kennis van God in sy Woord. Daar word nie gevra na die wyse waarop die Heilige Gees ons in die waarheid lei nie.

Die verstaan van die Skrif in die verlede

Hierdie bydrae (hoofstuk 3) is deur Burden geskrywe maar in *Die Bybel leef* sluit Deist nou hierby aan en gaan verder (1982 B : 280 e.v.). 'n Kort oorsig word gegee:

1. Vertalings (met parafrase).
2. Letterlike verklarings (cf. Gal. 3 : 16).
3. Die rabbynse verklarings (midrasj). As voorbeeld word o.a. na Rom. 4 : 1-12 verwys. Daar word dan op die klank af 'n beroep gedoen op Gen. 15 : 6 en Ps. 32 : 1. By Rom. 3 : 10-18 is daar selfs 'n string tekste. Die rabbynse uitleg is baie meganies en rus o.a. op woord ooreenkoms (sonder in ag neming van die konteks).
4. Allerlei reëls is opgestel wat van sewe uit die dae van Hillel tot twee-en-dertig in dae van Eliëser gegroei het. Onverantwoordelike meganiese ooreenkomste of vergelykings is sekerlik af te wys. Tog moet 'n lansië vir die rabbyne gebreek word: Skrif word met Skrif vergelyk en die Heilige Gees kan hierdie metode ook gebruik om die Woord te verklaar, soos Hy kennelik in Romeine gedoen het (cf. Ridderbos, 1959 : 78 e.v. en 91). As ek rabbyns wil redeneer: hoeveel te meer kan die string tekste by die Heidelbergse kategismus (wat nie as midrasjim bedoel is nie) bydra om die waarheid te bevestig.
5. Die Esseense verklaringsmetodes (pesjer). Die Qumran geleerdes het geoordeel dat die profete sekere geheime (razim) meegedeel het waarvan die uitleg (pesjer) gevind moes word. In Lk. 4 : 16-21 is daar 'n verklaring in die sin. Christus sê: "Vandag is hierdie Skrif in julle ore vervul".
6. Die allegoriese (cf. Gal. 4 : 22-26).
7. Die vroeë kerk verklaar deur na 'n vierderly Skrifsin te soek: Die letterlike, die allegoriese, die morele (of tropologiese) en die anagoriese.

7. Die tipologiese (cf. Rom. 5 : 14).

8. Die historiese uitleg wat sy oorsprong in Antiochieë gehad het. Die metode bloei in die Reformasie. Calvyn pas die histories-letterlike en tipologiese verklaringsmetode vol uit toe (1980 : 81). Deist het egter iets te sê in verband met die konteks van Calvyn en die hervormers: "Calvyn was 'n regsgeleerde . . . Vir hom was die letterlike uitleg van die Bybel die wesentlike . . . as regsgeleerde het hy hom veral geïnteresseer vir die regsaspekte in die versoeningsleer en in die leer van die regverdigmaking" (1982 B : 285). Hy gaan voort: "Soos met Luther en Calvyn was dit ook met die ander hervormers. Elkeen het die een of ander aspek van die evangelieboodskap as maatstaf vir die uitleg van die Skrif gebruik. Maar heel spoedig het die verskillende groepe onder mekaar begin stry oor watter maatstaf nou die beste is: is dit die van Luther, die van Calvyn, die van Zwingli, . . . So gebeur dit dat daar in die 17e en 18e eeu 'n hele reeks belydenisskrifte (ongeveer 80) ontstaan, waarin elke kerklike groepering sy eie opvatting oor die basiese kriterium uitgespreek het" (1982 B : 285). Die Bybel is dan, volgens Deist, 'n boek van dogmas i.p.v. 'n preekboek. "Bewysplase" word aangehaal ter ondersteuning van bepaalde dogmas. Hieronder word die Heidelbergse Kategismus dan geklassifiseer. "Die Bybel het in hierdie tyd veel van sy frisheid en lewenskrag verloor" (1982 B : 286)!

Deist meen dat daar in die Verligting gelukkig weer gevra is na die betekenis van die Bybel vir die lewe van die gewone mens. Die reformatore het dit dus nie gedoen nie? Wat van al Calvyn se "homilietiese" kommentare? Hy trek die lyne verder deur (1982 B : 288 e.v.) maar merk nie op dat daar seker meer as tagtig verligte opinies oor Skrifuitleg onder die verligtes ontstaan het nie.

Ons laat die besonderhede nou daar om na die laaste hoofstuk van ABC te kyk.

Histories-letterlike of histories-krities

In 'n ABC neem Deist weer vanaf hoofstuk 4 oor. Hy wil nou prakties illustreer wat goeie verstaan beteken. Hoofstuk 4 handel oor "histories" verstaan. Met histories word bedoel dat die vraag eers tens gestel word: "Wat het hierdie gedeelte vir die eerste hoorders gesê? Dié klem op die eerste hoorders het tot gevolg gehad dat die reformatore sterk klem gelê het op die oorspronklike tale van die Bybel, naamlik Hebreeus, Aramees en Grieks" (1980 : 83). Daarom word daar van grammaties-historiese eksegetiese gepraat. Twee metodelyne ontwikkel hieruit: Die histories-letterlike en histories-kritiese. Die histories-letterlike wil die historiese betroubaarheid van Bybelse tekste sowel as kerklike tradisies oor Bybelskrywers normaalweg aanvaar en verdedig.

"Die metode het veronderstel dat die Bybelse teks — ongeag die afstand tussen die oorspronklike en moderne gehoor — direk met die moderne leser kan spreek. Dit moes alleen letterlik verstaan word. Tog het kerklike leer 'n groot rol in die verstaanproses gespeel" (1980 : 86). Dit moet dadelik toegegee word dat daar afstand is en dat daar deeglik daarvan kennis geneem moet word, maar dat God ook in die verre verlede Homself geopenbaar en gespreek en dat dit

betekenis het vir later geslagte — die universele gehoor — is tog ook waar. Gods Woord is tydsgerig maar nie tydsgebonde nie.

Die tipering "histories-letterlik" het selfs iets krenkends en beperkings in. Geleerdes wat die gesag van die Skrif erken, erken ook dat daar naas letterlike gedeeltes ook gedeeltes is wat "geestelik" opgevat moes word. Dit erken selfs J. Barr, die vader van die moderne gejjag op die "fundamentaliste" ook (1977 : 47).

Die histories-kritiese metode wil nie alles sonder meer aanvaar nie, maar wil eers ondersoek en vergelyk. "Hierdie metode het nóg die historiese betroubaarheid van die Bybelse tekste nóg die kerklike tradisie oor die skrywers daarvan sondermeer aanvaar . . . Die histories-kritiese metode het ook die kloof tussen die teks en die moderne leser ernstig opgeneem en na middele gesoek waarmee dié kloof oorbrug kon word" (1980 : 85).

Deist gee dan voorbeelde van tekste wat volgens die twee metodes verklaar is. Uit 'n vergelyking wat hy later opstel wil hy dan beweer dat die histories-kritiese metode meer beantwoord aan die kriteria van verstaan (dus wetenskapliker is) as die letterlike (1980 : 99).

Ons staan kortliks by twee voorbeelde en sy eie evaluering van hulle stil:

Gen. 3 is die eerste teks en as voorbeeld van historiese-letterlike verklaring word die verklaring van J. H. Kroeze (1967, *Die tuin van Eden*) geneem. Die verklaring toon volgens Deist die volgende kenmerke (1980 : 88):

1. Die historisiteit van die teks word op gesigwaarde aanvaar.
2. Woord vir woord kommentaar volg. Woordbetekenis word deur Skrifvergeljking verkry.
3. Die betekenis word vasgestel deur Skrif met Skrif te vergelyk. (Dit groei natuurlik uit Kroeze se Skrifbeskouing. Dit is dieselfde God wat op verskillende tye gespreek het).
4. Dit is gebruiklik om die hulp van die dogmatiek in te roep (Die term "erfsonde"!). Die verwantskap met die Antiocheense skool is ooglopend.

Die histories-kritiese metode sou dan:

1. Die historisiteit nie op gesigswaarde aanvaar nie maar via die betrokke literêre vorm beoordeel (Vorm-kritiek met sy uitgangspunte en resultate speel dus 'n belangrike rol).
2. Die Bybelse verhale word konsekwent met die van die Nabye Ooste vergelyk en nie in waarde hoër aangeslaan nie. (Daar is dus ooreenkomste met die mites — is hulle ook van dieselfde waarde? Hier het die Gilgamesj-epos ter sprake gekom).
3. Daar word telkens na die funksie van 'n bepaalde teks gevra in sy ontstaanstyd of ten tye van verdere verwerkings. So word hier gevra na die funksie in die tyd van Dawid wat van Israel 'n magtige ryk gemaak het. Die funksie sou wees om aan te toon dat die mens nie so hoog aangeslaan moet word nie (1980 : 96-97). Indien dit bedoel was vir die mense na die skeuring van die ryk, was die funksie 'n verklaring van Gods ingryping. Indien dit in die ballingskapstyd omgewerk of vir daardie mense bedoel was sou die funksie wees dat die hoogmoedige en eiesinnige

mens beklemtoon word (1980 : 97). Die vraag wat dit vir die moderne mens beteken bly nog hangende. Dit erken Deist self (1980 : 98). Ons word hier na 'n ander dissipline, die hermeneutiek, verwys (1980 : 98). Die metode pen ons dus in die verlede vas.

4. Daar word in die metode ruimte gelaat vir die moontlikheid dat die teks oor 'n lang periode van tyd kon ontstaan het.
5. Verder is die woorde van die teks, die sinswendinge en die afsonderlike sinne in ag geneem.

In die konklusie blyk dan dat die histories-letterlike die ver-wysingsraamwerk van die teks (literêre vorm, kulturele, agtergrond, godsdienstige agtergrond). Sowel as die konteks van die (eerste) gehoor en spreker nie in ag geneem het nie. Alles het berus by die taalvaardigheid van die eksegeet. Historiesletterlike kan inderdaad na die literêre vorm vra (maar sekerlik nie in die sin van Gunkel se sages nie). Kulturele agtergrond word ook nagevors (cf. Du Toit, 1971 : 101 e.v.) Om aandag te gee aan die gods-dienstige agtergrond of die eerste gehoor is sekerlik moontlik.

Deist merk egter heeltemal tereg op dat die twee metodes in uitgangspunt verskil (1980 : 99). Saam met die histories-letterlike metode hang 'n hele aantal teologiese en geloofsveronderstellinge ter-grondslag (1980 : 100). Maar die historiese-kritiese metode het dit natuurlik ook! Daar word 'n filosofies-teologiese raamwerk veronderstel: Die Skrif word gelees soos enige ander boek gelees word. Dit moet nie so verstaan word asof diegene wat 'n histories-letterlike opvatting het, 'n geloofuitgangspunt en die wat 'n histories-kritiese opvatting 'n redelike opvatting het nie. Dit is redelik om te aanvaar dat God wat Homself deur die eeue en veral in Christus openbaar het, sorg gedra het dat sy openbaring op gesagvolle wyse opgeteken is. Of anders om gestel: Histories kritiese geleerdes het 'n hele boel geloof nodig om sonder die erkenning van 'n gesagvolle Woord in God te glo. Vergelyk hierdie woorde van Labuschagne (1977 : 22): "Cru gezegt: Ik geloof niet meer in de bijbel, maar ik geloof in God". Om histories-krities te werk te gaan word 'n gevaarlike eksperiment. Kloppers merk in 'n resensie tereg op: "Die teologiese onderlegde persoon sal met hierdie gegewens en sy eie Skrifbeskouing die noodsaaklike verstellings kan doen, maar die 'beginner' en gewone lidmaat word voor 'n dilemma geplaas. Hy kan so goed leer om die Bybel te verstaan dat hy in die proses sy Bybel verloor" (NGTT, 1982 : 359).

As nog 'n voorbeeld van die werkmethode van die histories-kritiese metode kan gelet word op die wyse waarop die literatuursoort van die boek Jona vasgestel is (1981 J : 1-6). Dit hinder Deist nie so erg dat daar 'n wondervis, 'n wonderstorm, 'n wonderlike bekering van Nineve, 'n wonderboom en 'n wonderwurm is nie. 'n Historiese Jona kon in die agste eeu gelewe het, maar die boek is sekerlik tussen die vyfde en die derde eeu voor Christus geskrywe (1981 J : 2 en 8).

Die historiese agtergrond gegewens van die agste eeu in die Ou Ooste is van groot belang. Daar is dan niks bekend van die bekering van 1 000 de van mense nie, Nineve was toe nie die hoofstad van

Assirië nie en ook nie so groot nie. Dit is opmerklik dat die Assirioloog D. J. Wiseman (wat wel Jona se historiesiteit erken) Nineve met koninklike paleise in die tyd van Assurnasirpal II (883-859 v.C.) en Sargon II (722-705) plaas. Hy oordeel dat in Jona se tyd die stad 'n omtrek van ongeveer twaalf kilometer gehad het en selfs 120 000 mense kon huisves (1975 : 442 e.v.). Dit is natuurlik Deist se voorreg om ander getuïenis te aanvaar maar sy buite-Bybelse gegewens is self nie bo verdenking nie. Fensham het tereg opgemerk: "Geleerdes is soms geneig om die historiese waarde van 'n Bybelgedeelte streng onder verdenking te bring maar 'n buite-Bybelse bron summier te aanvaar as histories betroubaar" (1982 : 13). By Nineve is daar geen deurslaggewende buite-Bybelse getuïenis nie.

Die deurslaggewende rede waarom die boek nie histories kan wees nie, is dat die boek met "en" (wajhi) begin. Historiese boeke soos Exodus, Levitikus, Numeri, Deuteronomium en Rigters begin ook so, maar sluit aan by die vorige (1981 J : 4). Is dit nie juis 'n teken dat daar wel by die historiese aangesluit moet word nie? Esegïel begin ook met "en" maar dit is 'n besondere grammatiese konstruksie (Deist). Hy wil die "en" verstaan as 'n inleiding tot 'n literatuursoort soos die fabel in Rigt. 9 : 8. Dan sou 'n mens kon sê: "Eendag . . ." (1981 J : 4). (Rigt. 9 : 8 begin egter nie met "en" nie! Ook hier is daar dus ander moontlikhede.)

Deist wil hom ook teenoor die Nuwe Testament verantwoord (1981 J : 6). Vergelyk Mk. 8 : 12; Mat. 12 : 39-41 en Lk. 11 : 29-32. Die verwysing daar mag 'n verwysing wees na Jona uit Vitae Prophetarum of as dit na die boek Jona verwys kan dit bloot 'n "vergeesteliking" wees soos Paulus in 1 Kor. 10 : 2-4 vergeestelik het (1981 J : 7).

Deist se argumente is nie so oortuigend nie, maar hy voel hom verantwoord. Geleerdes wat histories-letterlik te werk gaan verantwoord hulle egter ook. Baie Skrifvergeelyking, wat ook die vorm betref word gedoen (cf. Aalders, 1951 : 260). Deist het egter nie simpatie met die fundamentaliste wat so maklik gedeeltes op gesigsware as histories aanneem nie. Dit lei nêrens heen nie (1982 P : 25).

In 'n artikel in uitgawe van die OTWSA (1982) P) het Deist hom breedvoerig t.o.v. die historiese probleem verantwoord. Hy skrywe o.a. "They (Israel) lived under specific conditions and experienced and responded to God's actions in history in a *historical* manner. Their conceptions and convictions were not eternal truths (as is implied by the salvation history school), but historical insights and historical convictions . . . it does mean that we should appreciate that thought and decisions are dynamic, historical processes" (1982 P : 30). Israel belewe Gods openbaring dus histories en gee dit histories weer. Dit moet evalueer word. "Everything cannot be equally true" (1982 P : 31). Ons moet ander historiese kriteria soek om hulle "historiese" denke en geskrifte te evalueer.

Jes. 17 : 14 (" . . . kyk, die maagd sal swanger word en 'n seun baar en hom Immanuel noem") is die volgende voorbeeld. Hier word E. J. Young (Waarom nie J. Ridderbos, 1951 : 63 e.v. nie? Hy erken later dat hy natuurlik seleksies gedoen het!) en Wildberger

teenoor mekaar gestel. In vergelyking tussen die twee lê die belangrike verskil op die wyse waarop die Nuwe Testament aan die orde gekom het. Young laat die aanhaling van die vers in die Nuwe Testament 'n allesoorheersende rol speel terwyl dit by Wildberger byna nie genoem word nie. "Die Ou Testament moet konsekwent histories uitgelê word" (1980 : 105). Die Skrif (N.T.) het dus niks by die verklaring van die Skrif te sê nie. Dit gaan weer hier om wie die Skrywer is. Het God gespreek en geïnspireer of het ons bloot die worsteling of getuienis van mense in bepaalde tye?

Laat ons dit breër stel (en so bietjie na die hermeneuse beweging); kan die Ou Testament dan as die bewys vir enige leerstelling aanvaar word. Moet dit histories in 'n bepaalde tyd geklassifiseer word en het eintlik net daar gegeld? Deist antwoord dat Christus 'n beliste lyn deur die Bybel kom trek het, die een deel is voor en die ander deel na Christus. "Daarmee is die Ou Testament nie ongeldig gemaak nie, maar in 'n kritiese lig gestel. Via die Nuwe Testament bekyk, is daar talle gedagterigtings in die Ou Testament wat doodeenvoudig afgesweer moet word" (1982 S : 50). Hy bedoel o.a. dat die militante messiasverwachting van die Jode moet swig voor die weiering van Christus om seun van Dawid genoem te word. Maar wat nog?

Stel hierteenoor die belydenis van die eenheid van die Ou en Nuwe Testament. Daar is wel 'n verskil tussen voor-Christus en na-Christus maar Christus is self die sluitsteen en lê die eenheidsband (cf. Van Wyk, 1952 : 156, en Floor, 1970 : 8).

Deist gaan egter voort en sê: "Die Nuwe Testament is geen monolitiese blok vol leerstukke nie. Ons sê so maklik: die Bybel leer, maar die Bybel leer nie, die Bybel getuig. Dis mense wat getuig van hulle belevens van die God wat leef" (1982 S : 50). Daarom maak hy 'n duidelike onderskeid tussen Skrifbewys en Skrifberoep "Die Bybel kom dus nie vooraan as 'n bewys nie, maar agterna as 'n beroep, 'n maatstaf, . . ." (1982 8 : 54). "Skrifbewys veronderstel dat die Bybel 'n pous is . . . onthef my van my eie verantwoordelikheid . . . die aanhaal van 'n Bybelvers moet 'n argument besweer. Maar daardie Bybelvers is aan interpretasie onderworpe . . . 'n Skrifbewys dui op 'n onvolwasse geloof, 'n geloof wat nie wil instaan vir dit wat hyself glo nie" (1982 S 54).

Met Skrifberoep is dit anders geleë. "Dit funksioneer nie as 'n outoritêre bewys nie, maar as 'n verwysing, as 'n rede, as 'n argument . . . 'n Skrifberoep soek die gemeenskap van die gelowiges op in die teenwoordigheid van die Heilige Gees" (1982 S : 54). So kan 'n mens wel by die Bybel raad soek en die Bybelse getuienis speel 'n rol want dit het in die tye waarin dit gespreek is, rigting gegee. "Ek moet ook in gedagte hou dat die ou getuies in bepaalde omstandighede gesê het wat hulle gesê het. Ek sou hulle 'n onreg aandoen as ek hulle woorde sommer veralgemeen. Dus kan ek net by hulle aansluiting vind. Die besluit bly myne, en ék moet dit kan verantwoord" (1982 S : 53).

So is die boeke van die Bybel vir troos en raad vir die gemeente van die Here, want dit is boeke en briewe van mense wat ook geworstel het om die wil van God vir hulle situasie te verstaan. "En

hulle worstelinge en hulle antwoorde gee aan ons, die buitelyne, die riglyne waarbinne ons ons worsteling sinvol kan voortsit. Daarom praat ons in die kerk van die Bybel as die maatstaf, die kánon, van die geloof" (1982 S : 51). Die Bybel het dus nie norme wat bo die tye uitgaan en algemeen bindend is nie. Hier raak dit die gesag van die Skrif en die kerklike dogmas. Die Bybel het volgens hom self nie dwingende gesag nie maar bevat 'n dringende uitnodiging (1982 S : 56). Maak dit dan nie alle skrifberoep relatief (subjektief nie)? Diest sê "Dis onwaar, as die waarheid in elk geval relatief is, dit wil sê verband hou met realiteite" (1982 S : 55). As waarhede deur middel van die werklikheid gesoek word, kan dit waar wees vir hierdie omstandighede, maar dit hoef nie vir ewig te geld nie.

Het ons te doen met 'n situasie etiek? Hy meen dat as volgens 'n platoniese denkskema geredeneer word, ja (1982 S : 58). Hy breek 'n lansie vir inagneming van die situasie, met die Bybel as oriënteringspunt. Die getuies van vroeër mag nie uitgesluit word nie "omdat God die Boek aan die kerk gegee het sodat ons vir ons eie lewe daaruit kan put. Maar só gebruik, sal die Bybel 'n bron van kennis word, 'n kompas in die donker, nie 'n lewelose hamer waarmee ons mekaar links en regs verpletter nie. Só sal die Bybel waarlik 'n kánon word en sy karakter as kánon (wat ons daaraan gegee het) verloor" (1982 S : 65).

Ons eindig dus hier wel met 'n "situasie-etiek". Hy sê ook dat God die Bybel aan die kerk gegee het maar deur ons gebruik kan dit kánon word (en as ons dit nie reg gebruik nie?). Hang die gesag dan van ons af?

Slot

1. Deist (en Burden) wou vir beginners 'n ABC van Bybeluitleg gee. Met groot wysheid het hy die vereistes van die goeie uitleg van die teks gestel met in agneming van die konteks. In die proses het hy van 'n bepaalde "wetenskaplike" voorveronderstelling uitgegaan waarin die Bybel relatief tot ander boeke gestel word en alhoewel deur God gegee eers deur regte gebruik kanón kon word. Dit is nie meer 'n ABC van Bybeluitleg nie maar van bybel (boek) uitleg. Daar is tussen ons en hom 'n duidelike verskil van uitgangspunte.

2. Die groot fout van die histories-letterlike eksegete was dat hulle nie die historiese verwysingsraamwerk in ag geneem het nie, maar haastig is om die betekenis van Gods Woord vir alle tye en vandag normatief te formuleer. Hy kom met sy histories-kritiese metode eger tot 'n uitleg van menslike getuienisse en worsteling wat "rigtinggewend" in die verlede bly hang. Dit is weer 'n ander uiterste.

3. In sy hermeneuse word klem gelê op Skrifberoep nadat met God in 'n bepaalde situasie in die Heilige Gees geworstel is. Skrifberoep neem die riglyne van die verlede in ag maar kry oplossings, wat persoonlik voor God verantwoord moet word, in die huidige

situasie. Die brug tussen die verlede en die hede word 'n hangbrug wat na links en regs getrek en op verskillende plekke vasgemaak kan word.

Die ABC van bybeluitleg laat ons heel wetenskaplik êrens in die verlede staan met 'n hele boel vraagtekens in die hede. Dit los die beginner tussen iets en niks!

BRONNE

- Barr, J. 1977. *Fundamentalism*. London: SCM Press.
- Coetzee, J. C. 1979. 'n Ou Boek in 'n nuwe wêreld of 'n nuwe Boek in 'n ou wêreld? *In die Skriflig*. 13 : 49.
- Deist, F. E.; Burden, J. J. 1980. 'n ABC van Bybeluitleg. Pretoria, Van Schaik.
- Deist, F. E. 1981. *Die God van Jona*. Kaapstad: Tafelberg.
- Deist, F. E. (R). 1982 (B). *Die Bybel leef*. Pretoria: Van Schaik.
- Deist, F. E. 1982 (P) *The problem of history in the Old Testament theology*.
In Deist F. E. en Loader J. A. (R). *Papers read at the 24th meeting of "Die Ou Testamentiese werkgemeenskap in Suider-Afrika"*.
- Deist, F. E. 1982 (S). *Sê God so?* Kaapstad: Tafelberg.
- Du Toit, S. 1971. *Ou Testament en Ou Ooste*. Potchefstroom: Pro Rege.
- Fensham, F. C. en Pienaar, D. N. 1982. *Geskiedenis van ou Israel*. Pretoria, Kaapstad, Johannesburg: Academica.
- Floor, L. 1970. *Calvyn se hermeneutiek in sy betekenis vir ons tyd*.
In *In die Skriflig* 4 : 14 p. 3-20.
- Labuschagne, C. J. 1977. *Wat zegt de Bijbel ons in Gods Naam?* 's-Gravenhage: Boekesentrum.
- Lion-Cachet, F. N. 1977. *Die kontinuïteit van die Abrahamitiese verbond in die opset van die Sinaitiese verbond*. Proefskrif, Ongepubliseerd.
- Ridderbos, H. 1959. *Aan de Romeinen*. C.O.N.T. Kampen: Kok.
- Ridderbos, J. 1952. *Jesaja*. (K.V.) Kampen: Kok.
- Schulze, L. F. 1980. *Calvyn en die Skrifgesag*. *In* *In die Skriflig*. 14 : 56 p. 27-39.
- Van Wyk, A. (e.a.) 1982. *Rapport van studiedeputate insake die plek van die vrou in die kerk*. *In*: Geref. Kerk in S.A. Agenda van die 41ste sinode te Potchefstroom: Potch. Herald.
- Wiseman, D. J. 1975. *Nineveh*. *In* Tenney, M. C. (R). *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible IV*. Grand Rapids: Zondervan.